

YENİ APARTHEİD: 21. YÜZYILDA SÖMÜRGEÇİLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Dr. Ersin Doyran

Doyran, Ersin. "Yeni Apartheid: 21. Yüzyılda Sömürgeçiliği Yeniden Düşünmek". İNSAMER Analiz. 28.06.2021.

Analiz

İsrail, geçtiğimiz ay kuruluşunun 73. yıl dönümünü kutlarken üzerinde kurulduğu Filistin toprakları bir kez daha -ne yazık ki son olmamak üzere- acıyı, kanı ve gözyaşını içine, ta derinliklerine çekti. 1917'de Balfour Deklarasyonu ile "bir ulusun (Filistinliler) topraklarının bir başka ulus (İngilizler) tarafından üçüncü bir ulusa (Yahudi ulusu) vaat edilmesi"nden Mayıs 1948'de İsrail'in kuruluşuna kadar geçen 30 yıllık İngiliz sömürge yönetimi döneminde yaşanan çok önemli gelişmeler bir yana; 1948 sonrası kısa aralıklarla art arda açıklanan savaş deklarasyonları, bölgedeki sorunu

uluslararası gündemin üst sıralarına taşıdı. Bu arada yıllar içinde yaşanan savaş ve çatışmaların -meselenin tarihine ve diğer pek çok şeye işaret eder bir biçimde- ad(landırma)larının değişip dönüşmesi de oldukça dikkat çekiciydi: Arap-İsrail savaşlarından Filistin-İsrail çatışmasına, oradan da yaklaşık son 15 yıldır neredeyse Filistin meselesinden ayrı bir sorunmuş gibi gösterilmek istenen Gazze trajedisine, "Gazze Savaşları"na veya Hamas-İsrail çatışmasına... Muhakkak ki her adlandırma bir ölçüde tanımlama, belirleme, dâhil etme/dışarıda bırakma ve nihayet hükmetme girişimi içerir.

Filistin halkı geride kalan bir asır boyunca evlerinin ve topraklarının gasp edilmesinden zeytin ağaçlarının yakılıp yıkılmasına, milyonlarcasının mülteci olarak çok ağır koşullarda yıllarca yaşamak zorunda bırakılmasından kendi yurtlarında “ikinci” hatta “üçüncü” sınıf insan muamelesine tabi tutulmaya kadar sömürgeciliğin farklı ve aynı zamanda en acımasız uygulamalarına maruz kaldı. Filistinlilerin üzerinde yaşadıkları bu coğrafya bireysel, toplumsal ve politik açılardan acının âdeta teatral-trajik bir biçimde sürekli olarak insanlığın gözleri önünde sergilendiği devasa bir sömürge-mekân’a dönüştü. Geçen yüzyılın bitimine doğru dünyanın bir bölgesinde -Güney Afrika- modern zamanların en kötücül ırkçı-sömürgeci yönetim biçimlerinden olan apartheid rejimi, uzun bir mücadelenin sonunda, ardında kalıcı izler ve yaralar bırakarak devrilirken; bir diğer bölgede, Filistin’de, arkasına görülmedik bir uluslararası destek ve kamufraj alarak yarattığı sömürge-mekân üzerinde sessiz ve yavaş bir biçimde ama kararlı adımlarla genişlemesini sürdüren siyonist işgal rejimi tarafından etnik temizlik yürütülmekteydi.

Barış ve güvenlik söylemleri demokrasi, özgürlük ve insan haklarına eklenerek yeni sömürgeci retorik ve politikalarda bıktırıcı bir biçimde tekrarlanır. İsrail’in apartheid rejimi de kendisini her zaman bu

söylemlerin arkasına gizlemeye çalışmıştır. Ne var ki etkileri hiç de eskisi gibi kolayca öngörülemeyen “yeni” aktörler, temsil iddiasında bulunan sesler, asimetrik gruplar vb. birçok oluşum, 21. yüzyılda ortaya çok farklı mücadele ve direniş alanlarının çıkmasına yol açmıştır. Bugün 21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakmaya yaklaşırken sömürgecilik veya bir başka ifadeyle küresel egemenliğe soyunan herhangi bir “imparatorluk” -bu kavram bugün en çok ABD’yi ifade etse de artık onun da rakipsiz olamayacağı görülmüş durumda; izlediği strateji ve kullandığı dil açısından Çin de (hatta bir ölçüde Fransa, Almanya ve Rusya da) rahatlıkla bu kategoriye girebilir- politikaları ve buna karşı geliştirilen muhalefet biçimleri, geçen yüzyıla göre oldukça farklılaşmış ve çeşitlenmiş durumdadır.

Koşulların değişmesi, bu arada yeni araç ve teknolojilerin kullanılması, günümüzde emperyal hırsları ve yeni sömürgeci yöntem ve politikaları görünmez kılmasa da oldukça inceltmiştir. Eğer gözleriniz ve kulaklarınız hakikat karşısında kapalı değilse İsrail’in apartheid politikalarını görmemek imkânsızdır, ancak bu durum özellikle büyük Batı metropolleri için düşünüldüğünde ortaya oldukça karmaşık ve baskılanmış bir resim çıkmaktadır. Başta ABD olmak üzere büyük güçlerin denizaşırı tahakküm sağlamak ve uzak bölgelerdeki çıkarlarını

korumak uğruna giriştikleri savaş, işgal ve askerî müdahaleler gibi sert güç kullanımları ile ticaret, yatırımlar, borç ve hibeler yoluyla nüfuz kurma gibi yumuşak güç unsurlarını takip etmek ve öngörmek nispeten daha kolaydır. Buna karşılık bugün “imparatorluk” belki de en fazla içeride kendini hissettirmektedir. Büyük metropollerin -artık sadece varoşlarını oluşturmayan, çoğu zaman kent hayatının o alışıldık akışını “bozan”- oldukça düzensiz ve kolayca kontrol edilemeyen, davranış biçimleri kestirilemeyen tekinsiz grup ve toplulukları, eski sakinlerini dehşete düşürecek tarzda her şeyi değiştirmiştir. “Site”nin kuralları ve düzeni sadece sarsılmakla kalmamıştır; ansızın çıkıp geliveren bu yabancılar (veya barbarlar) yeni kuralları belirlemede de söz sahibi olmak istemektedirler. Bu “cüretkâr ve kendini bilmez” yabancılar karşı genellikle verilen tepki, sosyal bir dışlama ve red şeklinde olmuştur. Altı çizilmelidir ki, bu sosyal red tavrı sıradan, gelip geçici ve basit bir tepki değildir; giderek yükselen yabancı karşıtı/zenofobik ve aynı zamanda sistematik politikaların zeminini oluşturmaktadır. Bu yazının temel düşüncelerinden biri de tam olarak budur: 2021 yılında sömürgeciliğin ve emperyal politikaların formu, emperyal

*21. yüzyılın
(Batı)
metropolü,
özellikle
Soğuk Savaş
sonrası dönemi
şekillendiren
bazı
dinamiklerce
koşullanmıştır.*

başkentlerde ve diğer büyük “imparatorluk” merkezlerinde, içerideki “ötekiler”e dönük işleyen yeni toplumsal-politik apartheidlardır. Bunlar yaşadığımız dünyanın kesinlikle “yeni-getto” oluşumlarıdır; mekânsızlıkları nedeniyle ilk anda kolayca fark edilemezler. Her şeyin sergilendiği ana mekân emperyal metropol olunca, bildiğimiz apartheid modelinden böyle bir uyarılama kaçınılmaz olmuştur. Yeni apartheid, bu metropol kente aittir ve yine metropolün temel yaşam tarzını belirleyen koşullar tarafından biçimlenmektedir.

21. yüzyılın (Batı) metropolü, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemi şekillendiren bazı dinamiklerce koşullanmıştır. Bunların en başında kamusalığın radikal bir biçimde geri çekilmesi ve buna paralel olarak şahsiyet duygusu ile her tür etik ve estetik kaygıdan yoksun kör bir bireycilik

-piyasa toplumu bireyciliği- gelmektedir. Modern kent yaşamının toplumsal dokusunu bütünüyle tahrip ederek insanı yalnızlaştıran ve büyük bir eşitsizlik yaratan bu koşullar, metropol apartheidlarında mekândan -fiziki bir gettonun sağlayabileceği getto- içi dayanışma ağlarından- bile yoksun bırakılmış ikinci, üçüncü sınıf insan kalabalıklarının yaşamsal konumlarını birkaç

kat daha zora sokmaktadır. Metropoldeki “gerçek insan”ların yaşadığı hayatın dışına görünmez duvarlarla itilmiş ve reddedilmiş bu insan toplulukları -göçmenler, mülteciler, yabancılar, ötekiler, azınlıklar, marjinal(ize edilmiş) gruplar- için mekânın sahiplerince dayatılan “tek başına ve çaresiz olma” hissini ağırlığı, bu topluluklar tarafından gösterilebilecek olası bir direnişin imkânını kırmaya dönüktür. Böylece yeni apartheidin mekânsız oluşu, dayanışma yönündeki her türlü arayışın ve basıncın önünü keser. Klasik sömürgeci ve emperyal tahakkümün ilk elden amacı, dışarıdaki ve uzaktaki fiziksel ve görünür kaynakların kontrolü ile aktarımı iken; yaşanan bir dizi küresel süreç sonucunda eskiden sömürgeleştirdiği, şimdi yanı başındaki “imparatorluk” üzerinde söyleme hakkı talep etmektedir. Sömürgeci-sömürgeleştirilen ilişkisi artık çok daha karmaşık bir hâl almıştır. “İmparatorluk” bugün emperyal hırslarının önemli bir kısmını bu yeni bağlamda tekrar planlamak

ve yönlendirmek zorunda kalmıştır. Batı’nın büyük metropollerinde ortaya çıkan ve yaşamın her alanında ağır bir şekilde hissedilen bu yeni ve mekânsız kolonyal-ırkçı form -bunu burada yeni apartheidlar olarak kavramsallaştırıyorum- hem sistematik bir politika yapım tarzı hem de bir yönetim modeli olarak “imparatorluk”un içeride, şimdi kendisiyle eşit bir statüde bir arada yaşama hakkı talep eden eskinin sömürge “nesne”sine karşı benimsediği yönelimi açığa vurmaktadır.

Sömürgeci formların ve emperyal politikaların 21. yüzyıldaki durumu üzerine düşünürken resmi burada bitirirsek yine de eksik kalacaktır; çünkü bütün bir sömürgecilik tarihinin öğrettiği belki de en açık gerçeklik şudur: Bu resmin iki tarafı vardır; resim tuvali üzerinde iki taraf bir arada çalışmaktadır: imparatorluk ve direniş. Ortaya çıkan tablo tarih içerisinde bu ikisinin vuruşlarıyla şekillenmiştir. Bundan sonra da kesinlikle böyle olmaya devam edecektir.

SON NOTLAR

1. Bu dönem ve sonrası için Prof. Rashid Khalidi'nin yakınozaman önce yayımlanan ve kelimenin gerçek manasıyla tam bir usta işi olan mükemmel eserine bakınız: *The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance, 1917–2017* (New York: Metropolitan Books, 2020).
2. bk. Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü* [The Fall of Public Man], çev. Serpil Durak & Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı, 1996 [1992]).